

Nr 128

Av herr **Hagberg m. fl.**, *angående Sveriges ombildning till republik.*

I den nya regeringens förklaring heter det bland annat:

I en livskraftig demokrati måste folkstyrelsens arbetsformer ständigt anpassas efter samhällsutvecklingen för att förstärka demokratiens arbetsduglighet och för att stimulera de enskilda medborgarnas aktiva medverkan i samhällsarbetet.

Längre fram talas om »folkrepresentationens uppbyggnad» och »regeringens arbetssätt» för att ange särskilt viktiga frågor, som den arbetande författningsutredningen skall ta ställning till och som väl senare kommer att föreläggas riksdagen.

Den kommunistiska riksdagsgruppen framlade 1948 en motion, vari pläderades för en »tidsenlig och demokratisk författning». Det hänvisades däri till att nuvarande författning stammar från ett tidevarv, då industrialiseringen ännu inte genomgripande omdanar vårt land.

I dag är det motiverat att frågan om statsskicket göres till föremål för utredning.

Allmänt erkännes att monarkien är en föråldrad styrelseform. Så har efter det första världskriget ett tjugofemtal republiker uppstått enbart i Europa, och även i de få länder, där monarkien ännu består — de skandinaviska länderna, England, Holland, Belgien och Grekland i främsta rummet — flammor av och till upp en diskussion om monarkiens vara eller inte vara. Ibland föranledes en sådan debatt av kritiserade åtgärder från det regerande furstehuset, men de har också en grund i medvetandet att monarkien inte på ett klart och konsekvent sätt kan förenas med en demokratisk styrelseform.

I ett land som Sverige ställes stora krav på de statsanställdas intellektuella, fysiska och moraliska kvalifikationer, och med all rätt. Men när det gäller innehavaren av landets högsta ämbete finns inga sådana anspråk. Han utses *inte* av folket, han *födes* till sin uppgift, han är i princip oavsättlig, liksom han och hans gärningar är för åtal fredade. Kungen kan mycket väl vara en hedervärd och präktig människa, men han kan också vara motsatsen utan att detta inverkar på hans behörighet för ämbetet. Han kan på samma sätt vara klok och balanserad, men han kan också, vilket Sveriges historia givit bevis för, vara svagt utvecklad på huvudets vägnar och en äventyrare — såsom Gustav IV Adolf — utan att detta begränsar

hans uppgifter, makt och befogenheter. För ett demokratiskt tänkesätt måste detta vara motbudande. Ur demokratisk synpunkt borde det väl framstå som självklart, att innehavaren av landets högsta ämbete väljes i demokratisk ordning bland de mest förtjänta och aktade av landets invånare.

Även ur det parlamentariska styrelsesättets synpunkt måste monarkien framstå såsom olämplig, ibland som ett direkt hinder för parlamentarismens funktionerande. Enbart de rättsliga befogenheter som den svenska författningen ger monarken måste kollidera med en parlamentarisk uppfattning och i den mån monarken utnyttjar sina befogenheter möjliggöra en praxis i strid mot parlamentarismens hela princip. Detta har påtalats från många håll och i olika sammanhang. För dagen skall endast erinras om Aug. Strindbergs bekanta brev till den svenska nationen för snart ett halvt århundrade sedan. Strindberg påtalar där, hur regeringsformens 4 § ger konungen rätt att »allena styra riket», och hänvisar till att trots de formella restriktionerna äger den svenske kungen »en laglig makt, som står på gränsen till envælde». Han erinrar om att i utrikesärenden och kommandomål är kungen enväldig; han sluter förbund, förklarar krig och bestämmer om fred skall godtas. Han har med vissa undantag absolut veto gentemot riksdagen. Han tillsätter ämbetsmän. Han har hand om hela den ekonomiska och administrativa lagstiftningen, polisförfattningarna inbegripna, som kringskär kommunallagarna på ett betänkligt sätt genom ukaser, vilka betydligt inskränker medborgarnas personliga och lagliga frihet att röra sig, och hans åtgärder är för alla åtal fredade.

Ingenting nämnvärt har skett sedan denna kritik levererades för att begränsa denna makt och trygga ett verkligt inflytande från riksdagens sida över de viktigaste avgöranden som gäller hela nationens väl och ve. Inte ens den av Strindberg påtalade möjligheten för monarken att sätta riksdagens rättighet att ensam svara för beskattning och administration ur funktion har avlägsnats. Kungen kan fortfarande, om riksdagen säger nej, bestämma att bevillningarna utgår som förut. Och han disponerar som vanligt över rikets ordinarie och extraordinarie statsmedel och inkomster.

Villkoret för att monarkien ej alltför mycket skall komma i konflikt med parlamentariska principer i en demokrati av svensk typ är därför att kungen *inte* utnyttjar sin lagliga makt och begränsar sin verksamhet till de representativa uppgifterna. Men även den senare svenska historien ger inte så få exempel på att monarken överskridit en dylik gräns och satt riksdagen på sidan. Det sätt varpå regeringen störtades 1914 är i det avscendet det mest oroande. 1936 sökte dåvarande konung hindra tillkomsten av en socialdemokratisk regering, sedan de borgerliga partierna för första gången i Sveriges historia blivit i minoritet såväl bland väljarna som i riksdagen. En framgång för detta strävande skulle ha utlöst en allvarlig konflikt.

Just nu diskuteras frågan om kungens hållning, därest den borgerliga andrakammarmajoriteten faller ett förslag om tjänstepension i enlighet med linje 1 i folkomröstningen. Det är symptomatiskt för labiliteten och osäkerhetstillståndet, att en sådan diskussion över huvud taget kan uppstå. Anledningen är uppfattningen att krafter, som saknar tillräckligt underlag i riksdagen, kan påverka monarken i för dem önskad riktning och i syfte att sätta riksdagen ur funktion.

Med monarkien följer som regel en viss isolering av statsöverhuvudet från folket, från demokratiska strömningar och demokratiska organ. Det bildas en krets rådgivare kring monarken, som ofta står främmande för riksdagen och dess uppfattningar, som övar sitt inflytande i ur demokratisk och parlamentarisk synpunkt ofördelaktig riktning. Sådana kretsar har mer än en gång i historien förvandlat monarkien till ett mot folkviljan, mot demokratin, mot folkets fred och säkerhet äventyrligt för att inte säga livsfarligt organ.

Enligt vår mening är situationen lämplig för att lugnt, sakligt och lidelsefritt pröva denna viktiga fråga. Som redan framhållits arbetar en särskild författningsutredning med likartade frågor. Den nuvarande konungen är en gammal man, och skulle något hända honom, överginge landets högsta ämbete till ett barn efter en kort tid av förmynderskapsstyre.

När vi alltså rekommenderar utredning och förslag i syfte att förbereda ett republikanskt styrelseskick i vårt land, ingår vi inte närmare på det nuvarande statsöverhuvudets sätt att sköta sitt ämbete. Vare sig sympatier eller antipatier, personlig kritik eller personligt lovprisande bör tillåtas förgifta en saklig prövning. Enbart principiella överväganden, hänsyn till tidens krav samt demokratiens och parlamentarismens behov bör vara vägledande.

Vi föreslår med hänvisning härtill,

att riksdagen för sin del uttalar sig för att Sverige vid den nuvarande konungens bortgång ombildas till republik med en president som statsöverhuvud samt i skrivelse till regeringen hemställer, att detta spörsmål liksom uppgiften att utreda och utforma en demokratisk och parlamentarisk författning överlämnas till 1954 års författningsutredning med uppgift att skyndsamt utreda frågan och framlägga förslag i enlighet med vad här anförts.

Stockholm i januari 1958

Hilding Hagberg

Gustav Johansson

Knut Senander

Erik Karlsson

Helmer Holmberg

Henning Nilsson